

LIBRIS

We know
books

I. AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI

ÎN LUMEA DREPTĂȚII
•
ÎNTUNERIC ȘI LUMINĂ

Ediție îngrijită, prefață și referințe critice de
TEODOR VÂRGOLICI

Fișă biobibliografică de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX 2000

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BRĂTESCU-VOINEȘTI, IOAN ALEXANDRU

În lumea dreptății; Întuneric și lumină / I. Al. Brătescu-Voinești;
ed. îngrij., pref. și ref. critice de Teodor Vârgolici; fișă biobibliografică
de Lucian Pricop – Ed. a 4-a – București: Cartex 2000, 2021

ISBN 978-606-091-000-8

I. Vârgolici, Teodor (ed.; pref.)

II. Pricop, Lucian

821.135.1

Pentru comenzi și informații, vă rugăm să ne contactați la:

- Tel./fax: 021/323.41.30; 021/323.00.76
- Tel.: 0745.069.898; 0729.951.763
- www.edituracartex.ro
- e-mail: comenzi@edituracartex.ro
- e-mail: comanda.cartex@gmail.com
- O.P. 4, C.P. 184, București

CUPRINS

Prefață 7
Fișă biobibliografică 20
Referințe critice 22
Notă asupra ediției 27

ÎN LUMEA DREPTĂȚII (1906)

În lumea dreptății..... 31
Vârcolacul..... 84
Puiul..... 88
Două surori 93
Din carnetul unui judecător 112
Un om 120
Microbul..... 123
Neamul Udreștilor 130
Cocoana Leonora 148
Magheranul 152
Pană Trăsnea Sfântul..... 155
Sminteala lui Radu Finuleț 186
Moartea lui Castor 191
Întâmplare 196
Conu Alecu 199

ÎNTUNERIC ȘI LUMINĂ (1912)

Întuneric și lumină..... 207
Nicușor..... 213

IBDIS We know books	
Scrisorile lui Mișu Gerescu	219
„Călătorului îi șade bine cu drumul“	241
Blana lui Isaia	249
Metamorfoză	256
Bietul Tric	259
Niculăiță Minciună	262
Privighetoarea	285

PREFAȚĂ

I. Al. Brătescu-Voinești este unul dintre cei mai proeminenți nuveliști români de la începutul acestui secol. El „ocupă în literatura română un loc remarcabil“, afirmă G. Călinescu în *Istoria literaturii române*, precizând că I. Al. Brătescu-Voinești a adus „eroi suferind de răul noului veac, melancolici și mizantropi, purtându-și reveriile poetice prin orașele de provincie“. Recunoașterea unanimă a valorii operei lui I. Al. Brătescu-Voinești și a prestigioasei sale personalități s-a realizat la începutul anului 1928, când scriitorul a fost sărbătorit la împlinirea vârstei de 60 de ani. În *Universul literar* din 29 ianuarie 1928, Camil Petrescu scria: „Dintre toți scriitorii români de azi, fără îndoială că d. Brătescu-Voinești e cel mai iubit. Nu e o întâmplare că e și întâiul care, în țara noastră, se vede sărbătorit sub auspicii naționale. E în scrisul lui atâta căldură, atâta duioșie, un contact atât de imediat cu viața încât încătușează pe cititor pentru totdeauna. În nuvelele de un savuros umor, ca și în cele tragice (ca acel *Niculăiță Minciună*) e o umanitate netransfigurată, o înțelegere a bucuriei simple și a durerii directe, de linii clasice. Tocmai prin aceste calități, I. Al. Brătescu-Voinești e un scriitor național în același timp. Fără el în literatura românească ar fi un gol așa de real încât numai gândindu-l îi simți evidența. O lume întreagă, a celor slabi și umiliți, își are în el apostolul.“ Tot cu același prilej, într-un articol apărut în revista *Viața literară* din ianuarie 1928, Liviu Rebreanu aprecia: „Un mare artist, un superb cizelator, un delicat povestitor, un înțelept duios – iată cum cred că s-ar putea caracteriza

FIȘĂ BIOBIBLIOGRAFICĂ

Ioan Alexandru Brătescu-Voinești s-a născut pe data de 1 ianuarie 1868, la Târgoviște și a murit pe 14 decembrie 1946, la București. Este al doilea copil al boierului Alexandru Brătescu, fiu de pitar, și al Alexandrinei, fiica maiorului pașoptist Ion Voinescu. Își petrece copilăria în Târgoviște și la moșia Brătești și urmează școala primară la Târgoviște (1875-1879), continuându-și studiile la pensionul Cocorăscu, apoi liceul („Sf. Sava“) la București (1879-1883). Debutul în revista *Armonia* din Târgoviște (1883), cu o poezie, nu este probat documentar. Este certă însă prezența sa în revista *România* (1887) cu nuvela *Dolores*. Se înscrie la Facultatea de Medicină (1889-1890), pe care o abandonează în favoarea studiilor juridice. Paralel, audiază cursul de logică și istoria filosofiei predat de Titu Maiorescu; intră în cercul „Junimii“ bucureștene. Începe colaborarea la *Convorbiri literare* (1890). După obținerea licenței (1892), judecător la București, Pitești, Craiova și Târgoviște, apoi avocat. Călătorii în Anglia, Franța, Italia, în tovărășia lui Maiorescu. În 1903, neacceptând modificările propuse de Maiorescu la nuvela *Neamul Udreștilor* (publicată ulterior în *Voința națională*), se îndepărtează de „Junimea“, orientându-se spre gruparea *Vieții Românești*. Debutază editorial cu *Nuvela și schițe* (1903), volum amplificat și reeditat sub titlul *În lumea dreptății* (1906), urmat de *Întuneric și lumină* (1912), după care creația cedează pasul activității publicistice adunate în volumul *În slujba păcei* (1919). Colaborează la *Dacia* și *Lamura* (1918-1919), reviste

conduse împreună cu Al. Vlahuță, iar după moartea acestuia, singur (1919-1922). Intră în viața politică, este prezent până în 1940 în toate legislaturile parlamentare; secretar general al Camerei Deputaților (1914-1940). Este ales membru al Academiei Române în 1918. Între 1920 și 1940 publică rar: *Rătăcire* (1923), *Firimituri* (1929), *Cu undița* (1933), *Din pragul apusului* (1935). Manuale școlare, în colab. (1920-1932). După 1937 eșuează spre un discurs legionaroid, teoretizat în texte programatice: *Huliganism?* (1938), *Strigăte de alarmă în chestia evreiască* (1940), *Germanofobie?* (1942). Evocator al dezagregării lumii vechi, boierești, patriahale, de mici funcționari provinciali, Brătescu-Voinești este creatorul tipurilor de inadapabili, suflete impregnate de candoare, lezate în contactul cu brutalitatea mediului burghez, incapabile să reziste impactului cu minciuna și in justiția. Materia nuvelor și schițelor, deși romantică, este tratată într-o tonalitate clasică, directă, simplă, adesea confesivă. Participarea simpatetică la destinele narate dă prozei lui o intensă coloratură lirică, explicându-i farmecul și popularitatea.

REFERINȚE CRITICE

„Pentru graiul cuminte și adeseori glumeț al țăranului moldovean, Creangă este recunoscut ca model. Alături de el, Caragiale a ridicat la valoare literară vorbirea tipică a incuților și semicuților din orașe cu ridicolul lor, precum și expresiile de spaimă și de cruzime a celor de la sat (*Năpasta, Făclia de paști*). Dl. Brătescu-Voinești se apropie de ei prin înfățișarea firească a tot ce a rămas mai sănătos, după ameteala atâtor inovații pripite în pătura de mijloc a societății noastre. Icoanele acestei vieți, îndeosebi provinciale, sunt descrise cu o căldură de stil care câștigă de la început inimile cetitorilor și le lasă impresia unei binefaceri sufletești – cu atâta iubire și cu o așa respectuoasă decență a căutat autorul să priceapă generația care dispare din mijlocul nostru și să ne-o înfățișeze în forma nepieritoare a artei.“

Titu Maiorescu, în *Analele Academiei Române*,
seria II, tomul XXIX, 1906-1907, p. 270.

„Am caracterizat aiurea pe d. Brătescu-Voinești cu un cuvânt al lui Nietzsche: apolinian, în deosebire de d. Sadoveanu, pe care, întrebuintând terminologia aceluiași filosof, l-am numit dionisiac.

În adevăr, d. Sadoveanu își îmbracă în imagini strălucite *impresia* ce i-o dă tragedia vieții omenești – și aici e neîntrecut; d. Brătescu-Voinești diseacă, analizează această tragedie, ne-o arată, ne-o explică în *cauzalitatea* ei.

Dacă d. Sadoveanu are patos, d. Brătescu are finețe și subtilitate. Dacă d. Sadoveanu e un spirit sintetic, d. Brătescu-Voinești e un spirit analitic.

D. Sadoveanu construind – și dându-ne un *tot* – are nevoie de elementele totului, deci și de natură, mai ales de natură, de acel mare tot, în care omul e o părțică. D. Sadoveanu dându-ne și sentimentalitatea și prelungirea acesteia spre natură – senzația – nu se poate dispensa de „natură“ căci în *cauzalitatea* ce are s-o redea el, natura e prima cauză. D. Brătescu-Voinești zugrăvește sentimentalitatea fără senzație, de aceea el nu are nevoie de „natură“ – cel mult are nevoie de ambianța imediată, omenească, aceea care se explică prin om și explică pe om.

De aci și deosebirea în stil. D. Sadoveanu, evocând misterul vieții, înfiorându-ne de tragedia vieții, e mai impresionist. Stilul său e plin de imagini, adică de expresii explozibile, încărcate de senzații și de emoții, de înțelesuri și de subînțelesuri, d. Brătescu, fiind un „realist“, un observator – un analist nu are nevoie de asemenea stil – acesta nu ar putea reda ceea ce vrea autorul să ne dea. El are un stil *transparent*, pentru că trebuie să fie cât mai *clar* și mai *precis* – căci el n-are să ne înfioare, ci are să ne explice. O frază separată a d-lui Sadoveanu e *artistică*, o frază separată a d-lui Brătescu pare o frază de ziarist ori de cronicar; o frază a d-lui Sadoveanu îți *evocă* sentimente; o frază a d-lui Brătescu îți *spune* un amănunt nou și interesant. Iar *viața* – atât de intensă! – rezultă din suma acestor fraze.“

G. Ibrăileanu: *Ioan Al. Brătescu-Voinești*,
Editura Librăriei H. Steinberg, 1916, p. 80.

„I. Al. Brătescu-Voinești este un scriitor care, prin câteva din elementele artei sale narrative, poate fi grupat, împreună cu Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu și Al. Vlahuță, în curentul realismului artistic și liric, așa cum acesta s-a constituit din descendența primilor realiști, fructificată de tot ce adusesese contribuția lui Eminescu (...) În timp ce în nuvelele primilor realiști sau chiar în acele ale lui Delavrancea sau Duiliu Zamfirescu, oamenii apar ca figuri individuale sau în puține și neadâncite relații, exteriorizate

mai degrabă prin dialog, Brătescu-Voinești excelează în pictura grupurilor, a scenelor animate, învăluite de o caldă și pătrunzătoare atmosferă. Scenele de interior și intimitate din *În lumea dreptății*, acele de birou din *Microbul* sau *Blana lui Isaia*, acele sătești din *Niculăiță Minciună* și atâtea altele reprezintă unul din câștigurile cele mai sigure ale artei narative a lui Brătescu-Voinești față de punctul la care ajunsese Delavrancea și Duiliu Zamfirescu (...) Dar impresia de «viață», care alcătuiește cealaltă cerință a esteticii lui Brătescu-Voinești, este obținută nu numai prin viziunea scenelor de ansamblu, dar și printr-un mare dar de a nota vorbirea personajelor. (...) De acest dar al intuiției lingvistice, Brătescu-Voinești face să profite nu numai vorbirea personajelor sale, dar și propria lui narațiune. Brătescu-Voinești este unul din scriitorii noștri care au întrebuițat cu mai mult succes procedeul, foarte răspândit în proza povestitorilor naturaliști, al «stilului indirect liber», întâlnit și în arsenalul lui I.L. Caragiale. Efectul de stil care consistă în a povesti cu propriile cuvinte ale eroilor, în așa fel încât atitudinea și vorbirea acestora transpare în referatul autorului, poate fi de mai multe ori semnalat în nuvelele lui Brătescu-Voinești.“

Tudor Vianu: *Arta prozatorilor români*, Editura Contemporană, 1941, p. 198.

Literatura din *În lumea dreptății și Întuneric și lumină* pare mai mult o ridicare directă de întâmplări de pe planul imediat al vieții de toate zilele. Este ceea ce autorul confirmă de altfel în conferința de la Facultatea de Litere, cerută de profesorul Caracostea (cunoscutul autor al studiului *Poetul Brătescu-Voinești*) și publicată în *Din pragul apusului*. Pană Trăsnea are slăbiciunea grădinii de flori, ca și tatăl scriitorului, *Neamul Udreștilor* descrie ceva „din neînțelegerea din căsnicia părinților“, Mișu Gerescu din *Scrisorile lui Mișu Gerescu* este Alexandru Voinescu, „fratele mamei, fost căpitan de geniu, cel mai extraordinar povestitor pe care l-am întâlnit în viața mea“, *Blana lui Isaia* cuprinde o întâmplare adevărată, *Inimă de tată* fixează literar „neliniști“ părintești și tot astfel mai departe: mediul familial poate fi identificat la tot pasul fie în eroi, fie în

peisajul de cele mai multe ori restrâns la grădină. În aceeași conferință găsim formulată și norma artistică, în respectul căreia și-a scris literatura Brătescu-Voinești: „Scriitorul nu trebuie să depășească limita credulității cititorului, el e dator să fie mai veridic decât realitatea însăși, să se silească din toate puterile ca nu cumva cititorul să-și zică: asta nu poate fi adevărat, aici autorul alterează adevărul!“

Vladimir Streinu, *Pagini de critică literară*, vol. I, Editura pentru literatură, București, 1968, pp. 182-183.

[I. Al. Brătescu-Voinești] e un povestitor foarte limpede, de o gingășie superioară, zugrăvind din vârful penelului. Personajele sale de căpetenie sunt întotdeauna simpatice, și scriitorul înconjură cu o palidă aureolă de milă pe acești păstrători ai amintirilor ce dorm în sufletul lor ca moaștele sfinților în mătase întinsă peste aurul stropit cu pietre scumpe, pe acești lini drumeți ai vieții, care plâng zilnic la căpătâiul unui dor ce a murit de multă vreme, luându-le și o parte din viața lor, acești înfrânți care tac înaintea oamenilor.

Nicolae Iorga, *Studii literare*, vol. I, Editura Tineretului, București, 1969, p. 284.

„Un povestitor de talent și cu resurse dirijate numai de vocația relatării rămâne I. Al. Brătescu-Voinești. Prozele sale sunt, aproape fără excepție, povestiri de o reală frumusețe, certificând poetica acestei structuri inepuizabile sub raport artistic. Dialogul și gluma cu un final imprevizibil sau insolit din *Călătorului îi șade bine cu drumul* realizează un enorm pantagruelic, coroborat cu scene picaresce. Se povestește cu haz și cu farmec, iar impresia că se spune nuanțat o anecdotă interpretată cu mult aplomb nu diminuează calitatea operei.“

Ion Vlad: *Povestirea. Destinul unei structuri epice*, Editura Minerva, 1972, p. 76.

S-a obiectat lui I. Al. Brătescu-Voinești că nu percepe natura plastic și că descripțiile de natură sunt înlocuite la el cu exclamații

sau onomatopei. Lucrul nu e adevărat în totul, e adevărat însă că scriitorul nu e un „poet“. [...] Ca scriitor clasic din familia lui Caragiale, Brătescu-Voinești este preocupat în primul rând de lumea morală și... opera sa conține în cea mai mare parte caracterologii sau cel puțin fiziologii. Era... un „narrator de rasă [...] puțin fecund: cizelator, nu sculptor; miniaturist, nu pictor“.

Al. Piru, *Analize și sinteze critice*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1973, p. 225.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Textele sunt reproduse după ultimele ediții apărute în timpul vieții lui I. Al. Brătescu-Voinești: *În lumea dreptății*, București, Editura Cartea Românească, 1943; *Întuneric și lumină*, București, Editura Cartea Românească, 1943. Dat fiind faptul că I. Al. Brătescu-Voinești și-a publicat scrierile într-o îndelungată perioadă de timp, din ultimul deceniu al secolului al XIX-lea până spre mijlocul secolului al XX-lea, ele prezintă forme de limbă caracteristice evoluției limbii române literare din această perioadă, rămase nemođificate în toate edițiile sale antume. De aceea le-am conservat întocmai, precum: *părete*, *bunioară*, *obicinuit*, genitiv-dativul în *-ei*, în loc de *ii* (vocei), ca și alternanțele: *frumuseță* și *frumusețe*, *pâine* și *pâne*, *care* și *cari* (pentru plural), *cețit* și *citit* etc.

Teodor Vărgolici

ÎN LUMEA DREPTĂȚII

De ce s-o fi ducând Andrei Rizescu să-și petreacă seara la avocatul Vineanu, a cărui soție primește în toate joile, nu știe nici el. Afaceri și politică nu se pricepe să discute, cărți nu știe să joace, să danseze, nici atât, iar miopia lui îl face să tresară la fiecare mișcare, de teamă să nu răstoarne ceva. Se pricepe să cânte la vioară, că e absolvent al Conservatorului; dar, din cei șase ani de rătăcire prin provincie, a învățat că lumea vine la sindrofie să râză, să vorbească, iar nu să stea smirna ca să asculte muzica.

O să facă și astă-seară ce a făcut joia trecută: o să se miște cu precauțiune de la un grup la altul, o să privească portretele și litografiile de pe pereți, o să audă aceleași convorbiri și aceleași valsuri cântate la pian de domnișoare și o să plece obosit de urât, cu dorul Bucureștiului înzecit. Ajuns, văzu cu o tristă mulțumire că parcă n-ar fi altă seară, ci tot a de joia trecută. În odaia din dreapta, aceleași doamne cu figuri pătimeșe, în care nu mai era nimic feminin, jucau maus scump, care le aduna galerie împrejur; în odaia de alături jucau aceiași bărbați; într-altă parte câțiva alți inși vorbeau despre aceeași trădare națională și micșorare a prestigiului țării; ca și în joia trecută, câțiva ofițeri se plâneau către domnișoare de lipsa unui lac pentru patinaj, ori împărtășeau cu bucurie hotărârea colonelului de a pune la anul parchet în salonul clubului militar. Erau de față trei colegi de magistratură ai lui Andrei, dar procurorul și supleantul jucau pocher, iar cu

președintele nu prea era în dragoste mare; mai erau și alți avocați, dar parte erau tot la cărți, iar parte discutau politică; cu altă lume nu se cunoștea bine, nefiind în oraș decât de vreo câteva luni; noroc că erau pe o masă albumuri de fotografii și de cărți poștale ilustrate, pe care Andrei puse mâna, ca să facă și el ceva.

Era adâncit în răsfoirea lor, când din odaia cu pian se auzi altceva decât obișnuitele valsuri. După o clipă de gândire, își aduse aminte că e *Mondschein-Sonate* a lui Beethoven, o bucată pe care o cânta și el la vioară.

Lăsând albumurile, se strecură până la ușa odăii. Cânta o fată îmbrăcată într-o rochie modestă, cenușie, care i se părea că-i e cunoscută. Se întreba cu nedumerire: unde a mai văzut el acel chip, a cărui frumusețe nu sta numai în frăgezimea tinereții, dar mai ales în distincțiune: o frunte bombată sub care străluceau ochi negri, sclipitori de inteligență, iar în părul negru pieptănat în sus, o viță de păr alb, ca un buchet de iasomie!

În vremea asta domnișoarele râdeau de glumele unui ofițer; în odaia de alături se iscuse o ceartă la o masă.

– Fugi, domnule, d-aiici, se auzea strigând vocea colonelului, joci ca o mazetă. O joci de patruzeci de ani și tot n-ai învățat-o. Apoi când mă vezi că-ți lepăd pică de-un ceas...

Lumea râdea cu hohote.

Fata care cânta la pian, cu însușirea pe care o au femeile de a vedea fără să privească, observase pe tânărul cu ochelari, care sta în pervazul ușii de alături și singur asculta cu sfințenie ce cânta ea.

„Unde am mai văzut eu figura asta?“ se frământa Andrei și, simțind pe cineva care se apropiase de dânsul, se întoarse.

Era Antonescu, noul director al gimnaziului, cu care făcuse cunoștință câteva zile mai înainte pe uliță.

– Era să vă întreb cine e domnișoara care cântă la pian, dar bănuiesc că nu știți, că sunteți venit mai de curând decât mine.

– Ba știu, răspunse directorul. E domnișoara Murgu, sora nevastă-mii.

– Așa!? Ce bine cântă la pian domnișoara Murgu...

Deodată i se făcu lumină în minte și începu să râdă.

– A, domnule Antonescu, să vezi ce lucru ciudat mi se întâmplă. De aproape un sfert de oră mă chinuiesc să-mi aduc aminte de unde cunosc pe domnișoara și acum îmi reamintesc.

– De unde?

– Acum doi ani, în vacanța mare, am fost în treacăt vreo trei zile la Govora. Într-o seară s-a dat o reprezentație în folosul cantinelor școlare. Nu e așa că printre alte domnișoare a cântat și domnișoara Murgu?

– Așa e.

– Păstrez și acum afișul cu o însemnare de cât de bine a cântat domnișoara, mi se pare, Elena Murgu.

– Asta e nostim, zise Antonescu zâmbind. Să i-o spunem.

– A, ba nu.

– Ba da, cum o isprăvi.

Se așezară pe canapea și urmară pe șoptite convorbirea, din care Andrei află că doamna Antonescu a rămas acasă, nefiind tocmai bine; că Antonescu, din pricina aerului Giurguiului, care nu-i pria, a obținut să fie mutat aci, în orașelul acesta de munte; că, măcar că nu era venit decât de două luni, simțea o mare îmbunătățire în sănătate; că Elena îi era cumnată și fiică tot într-o vreme, deoarece ei o crescuseră, fiindcă-i muriseră părinții când era abia de șase ani; iar Antonescu află că nici Andrei n-are părinți, că e și el numai de șase luni în oraș.

În vremea asta fata sfârșise și, întorcându-se, îi privea.

Directorul se sculă și luând pe Andrei de mână îl duse la dânsa.

– Eleno, dă-mi voie să-ți prezint pe domnul Andrei Rizescu, judecător de ședință la tribunal și absolvent al Conservatorului la vioară.

Apoi istorisi, cu toate împotrivirile lui Andrei, chestiunea afișului de la Govora.

– Admirabilă e sonata asta, domnișoară, zise Andrei, ca să schimbe vorba. Nu știu dacă ați auzit-o vreodată la pian și vioară.

– Nu.

– O știi la vioară? întrebă directorul.

– Da.

Gazda, doamna Vineanu, care auzi în treacăt cuvintele din urmă, veni să stăruiască de Andrei să-și aducă vioara.

– Te rog frumos, domnule Rizescu. Sunt trei pași până la dumneata.

– Altă dată da, astă-seară însă nu.

– Mă însoțesc și eu la rugăciunea doamnei Vineanu, stăruii Elena Murgu. Sunt aci, vă pot acompania la pian.

Îi suna vocea mai dulce decât pianul de care sta rezemată, și privirea ei zâmbitoare ucidea orice putere de împotrivire.

După o clipă de codire se înclină:

– Fie.

Atunci fata făcu un pas către dânsul și-i zise, privindu-l drept în ochi:

– Dacă nu v-ar pricinui prea multă căutare, v-aș ruga să aduceți și afișul.

– O! asta nu, răspunse el îndreptându-se spre ieșire.

Totuși l-a adus. Cetise în grabă acasă însemnarea făcută pe el și văzuse că nu era nimic de ascuns; deci, înainte de a începe să cânte, îl scoase din buzunar și-l întinse fetei, care ceti cu obrazii înfloriți, desigur din pricina răsfrângerii culorii afișului:

„Eram în picioare lângă scenă. Cea din urmă care a cântat a fost domnișoara Elena Murgu, îmbrăcată simplu într-o rochie civită, o față palidă la față, cu ochii vii și cu o viță de păr alb pe frunte. Nu știu ce mi-a dat de la început încredințarea că, dacă va cânta și această domnișoară, va cânta bine. O parte din public se pregătea să plece, sătul de atâta muzică. Dar de la primele acorduri a robit toată sala, iar când a terminat, cu drept cuvânt i s-au făcut ovații.“

După ce Andrei întocmi afișul cu îngrijire și-l vârî în buzunar, încep să cânte, și cântă amândoi atât de bine și puterea muzicii e atât de mare, încât capetele se întorc, vorbele încetează,

până și jocul de cărți se oprește, toți se înghesuiesc în cadrul ușilor, iar când sfârșesc, lumea izbucnește în aplauze:

– Admirabil!

– Domnule Rizescu, nu te mai primesc fără vioară, zise gazda...

...Și acum, întors acasă, Andrei se gândește ce rău i-ar fi părut să nu se fi dus la sindrofia lui Vineanu. Un bine nespus îi umple inima. Își ia vioara și cântă de unul singur, pe când în minte îi flutură doi ochi negri, sub o frunte mare, cu o viță de păr alb, ca un buchet de iasomie...

*

O pornise de jos Andrei Rizescu. Era fiul dascălului Rizea de la biserica Sfântului Gheorghe din Pitești, om sărac, fără altă avere decât venitul a trei pogoane din pământul parohiei. Ajutat la cheltuieli de boierul Mărescu, ctitorul bisericii, Andrei a învățat alături de băiatul Mărescului; dar pe când feciorul boierului își trecea clasele cu propteli, băiatul dascălului ieșea printre cei dintâi.

La sfârșirea liceului s-ar fi înscris la altă facultate decât la Drept, dacă nu ar fi fost stăruințele bătrânului Mărescu, care vrea să-și aibă copilul alături cu Andrei, a cărui sânguință și cuminenie puteau să-i fie un îndemn. Pe lângă Facultatea de Drept, Andrei mai făcea și pe cea de Filozofie și mai urma și Conservatorul la vioară, talent pe care-l moștenise de la tată-său, că și dascălul Rizea cânta la vioară. Și iarăși, pe când Andrei ducea o viață așezată, necunoscând alte petreceri decât cetitul, vioara, lungile plimbări împrejurul Bucureștiului și regulatele partide de șah cu Klein, un coleg de conservator, care-l învățase acest joc, socotindu-se vinovat și stricat după o seară petrecută prea târziu la berărie în discuții – tânărul Mărescu își cheltuia viața în cafenele și în petreceri desfrânate.

După ce și-a luat licența, pe când Mărescu pleca la Paris pentru doctorat, Andrei căpăta, cu sprijinul boierului, un post de substitut la Teleorman. Trecuseră doi ani de la intrarea lui în

magistratură, când s-au întâmplat nenorocirile care au sfârșit deodată toate legăturile de recunoștință ce-l legau de neamul Măreștilor.

Andrei avea o soră, Ana, care mergea în casa boierului de ajută la cusut doamnei și domnișoarei Mărescu. Această soră, nespuse de dragă lui Andrei, a fost sedusă de tânărul Mărescu, întors în vacanță de la Paris.

Rușinea ce fata făcuse tatălui și fratelui său a ispășit-o prin chinurile în care s-a sfârșit, otrăvindu-se. Peste câteva luni s-a răpus și dascălul Rizea, iar Andrei a rămas singur pe lume.

De atunci, fără sprijinul nimănui, numai prin purtarea lui bună și prin munca lui – câteva studii însemnate, publicate în reviste juridice, atrăseseră luarea-aminte a lumii judecătorești – înaintase încet, din treaptă în treaptă, ajungând în timp de șase ani judecător de ședință aci, în acest oraș. Colegii lui îi găseau trei cusururi: ziceau că este zgârcit, ursuz și mândru; dar n-aveau dreptate. Zgârcit îi ziceau pentru că nu-și risipea banii la cărți, dar ar fi de cercetat și de numărat câți magistrați cinstiți, fără nici o altă stare, au putut, ca Andrei, cu economii din leafă, să-și facă o bibliotecă frumușică, să călătorească o dată până la Roma și să aibă și două mii de lei puși deoparte. Mândru și ursuz îi ziceau pentru că nu-i plăceau chefurile și nu da ghes cu dragostea nimănui, nu prea se ducea în lume; dar asta ținea și de miopia lui, care-l făcea sfios; iar dacă aveau nițică dreptate când ziceau că „fulgeră la Cornul caprii când o râde Rizescu“, tot atât e de adevărat că nu l-au văzut niciodată necăjit, nici nu l-au auzit vorbind altfel decât cu blândețe; și apoi, când îi iei în serios misiunea de judecător și când nu privești cu nepăsare mersul stărilor sufletești ale oamenilor, fără să vrei, pe nesimțite, te simți împins spre mahnire și spre mizantropie, văzând zilnic pe oameni sub același unghi al sfâșierilor și întremăcărilor pentru un peticel de interes.

Așa cum era, în scurta vreme de când era în acest oraș, plăcuse multora și nu erau puțini acei care, având o fică, o soră sau altă rudă de măritat, ar fi primit cu bucurie s-o dea după dânsul.

Se poate, prin urmare, înțelege ușor ce vâlvă a stârnit în acest orașel, în care orice căsătorie era un eveniment, vestea că Rizescu o să se căsătorească cu cumnata directorului gimnaziului. Auzi dumneata, să ia fată străină, abia venită, fără un ban de zestre, când, slavă Domnului, erau în oraș atâtea fete frumoase, bine-crescute și cu stare.

Lucrurile s-au întâmplat în chipul cel mai firesc.

În duminica următoare sindrofiei de la Vineanu, Andrei se dusesese la Antonescu.

Directorul locuia chiar în localul gimnaziului, având pe seama lui trei odăi jos, în aripa dreaptă a clădirii. Într-o altă casă, unde venea să facă întâia vizită, ar fi stat cel mult zece minute, cu mânușile în mâini, nemișcat pe scaunul pe care ar fi apucat să se așeze; dar aci, atitudinea prietenoasă și lipsită de etichetă a lui Antonescu îl făcuse să stea mai bine de un ceas.

Când a intrat, soția și cumnata directorului nu erau în odaie. Îl primise el, într-o hăinuță de casă, pătată și arsă în mai multe locuri de fel de fel de acide, și întâia vorbă i-a fost:

– Mă rog; ții la etichetă? Să mă duc să-mi schimb haina...

– Te rog, nu te deranja, răspunse Andrei zâmbind. Iar după ce veniseră cocoanele și după ce l-a înfățișat nevesti-sii, îl întrebase dacă se grăbește, și față cu răspunsul negativ al lui Andrei:

– Apoi scoate-ți mânușile. Mă rog, nu te las așa cu una, cu două; mi-ai spus deunăzi că nu cunoști gimnaziul și vreau să ți-l arăt în amănunțimi.

Și au mers cu toții să vadă localul gimnaziului. Era în adevăr vrednic de văzut: săli de studiu curate, mari și luminoase, sală de desen, sală de gimnastică, o bibliotecă cum nu s-ar fi așteptat Andrei să găsească într-un orașel atât de mic; și în sfârșit, păstrat pentru la urmă, laboratorul de fizică și chimie, specialitatea lui Antonescu, alături cu un amfiteatru încăpător.

La fiecare exclamare de admirație a lui Andrei, directorul se întorcea către fată și o întreba:

– Să-i spunem aci? și răspundea tot el: Nu, lasă la urmă.